

**Всеукраїнська науково-практична конференція
проводиться відповідно до Постанови Верховної Ради України
від 17 грудня 2021 року № 1982-IX
«Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022–2023 роках»
та плану роботи Національної академії педагогічних наук України**

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту педагогіки НАПН України
Протокол № 3 від 30 березня 2023 р.*

Редакційна колегія:

О. М. Топузов, доктор педагогічних наук, професор — голова ред. кол.;
С. О. Сисоєва, доктор педагогічних наук, професор — заст. голови ред. кол.;
Н. П. Дічек, доктор педагогічних наук, професор;
К. Ю. Ладоня, відповідальний редактор.

Історія та філософія освіти в незалежній Україні: до 200-річчя від дня народження Костянтина Ушинського (1823-1871) : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції / ред. кол.: Топузов О.М., Сисоєва С.О., Дічек Н.П.; 3 березня 2023 р., м. Київ., Інститут педагогіки НАПН України. — [Електронне наукове видання]. — Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2023. — 250 с.

<https://doi.org/10.32405/978-966-644-585-2023-238>

ISBN 978-966-644-654-4

Збірник містить матеріали і тези виступів учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Історія та філософія освіти в Україні: до 200-річчя від дня народження Костянтина Ушинського (1823-1871) (3 березня 2023 р., м. Київ).

У матеріалах відображено осмислення сучасними освітянами теоретичних надбань видатного українського педагога Костянтина Ушинського з упровадження філософсько-антропологічного підходу до розвитку освіти; думки і досвід сучасних дослідників щодо практичного використання його ідей і порад у підготовці майбутніх освітян, реалізації проекту «Нова українська школа».

*Матеріали подано в авторській редакції,
за достовірність фактів, цитат, посилань на джерела та вживання
назв документів, власних імен тощо відповідають автори публікацій.*

Кремень В. Г. Вітальне слово.....	13
-----------------------------------	----

Пленарне засідання

Топузов О.М.

Чому актуальний К. Д. Ушинський?	16
--	----

Бех І.Д.

Костянтин Ушинський як основоположник наукової педагогіки виховання.....	19
---	----

Проніков О.К.

Костянтин Ушинський і Чернігівщина	23
--	----

Березівська Л.Д.

Костянтин Дмитрович Ушинський (1823/1824–1870/1871) в українській гуманітаристиці: вшанування, дискурс і нове прочитання.....	26
---	----

Ткачук Л.В.

Ідея успіху у навчанні в обґрунтуванні К. Д. Ушинського	30
--	----

Дічек Н.П.

Філософія освіти К. Д. Ушинського	33
--	----

Кочубей Т.Д.

Ідеї антропоцентризму у педагогічних поглядах	39
К. Д. Ушинського (1823 – 1870 рр.).....	39

Марчук С.С.

К. Д. Ушинський про фізичну працю як чинник здоров'я та щастя людини.....	43
--	----

Матвійчук О.Є., Меленець Л.І.

Костянтин Ушинський
у онлайн-проєкті «Педагогічна мапа Києва» 46

Гоголь Н.В.

Реалізація ідеї культурологічного підходу
в науково-методичній спадщині педагогів
II пол. XIX ст. 50

Напря́м перший

**ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ
ТА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
К. Д. УШИНСЬКОГО**

Костенко О.В.

Християнізація поняття праці
як педагогічного інструменту та самоцілі
за К. Д. Ушинським 56

Лагута А.М.

Нові матеріали
до біографії К.Д. Ушинського 58

Міхно О.П.

Українські видання творів Костянтина Ушинського
у фондах Педагогічного музею України
та Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В.О. Сухомлинського 70

Янченко Т.В.

Участь родини Ушинських
у соціально-педагогічній підтримці дітей 73

Напрямок другий

ВПЛИВ К. Д. УШИНСЬКОГО НА РОЗВИТОК
ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ ХІХ СТ.**Гай В. Р.**

Народність як фундамент виховання підростаючого покоління у спадщині К. Ушинського	78
--	----

Захарін С.В.

Національне виховання у контексті ідей К. Д. Ушинського	81
--	----

Кравченко О.О.

Природовідповідність у навчанні і вихованні: педагогічні ідеї українських педагогів	84
--	----

Ткачук М.М.

Ціннісні імперативи педагогічної спадщини К. Д. Ушинського	88
---	----

Напрямок третій

К. Д. УШИНСЬКИЙ І АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД
У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЦІ**Антонець Н. Б.**

Костянтин Ушинський: до витоків історіографії	94
--	----

Біліченко П. Г.

Актуальні питання трудового виховання у творчості К. Ушинського	96
--	----

Ваховський Л.Ц.

Педагогічна антропологія К. Ушинського як основа наукової педагогіки	100
--	-----

Загородня А.А.

К. Д. Ушинський як засновник педагогічної антропології	103
---	-----

Іванова С. Л.

Антропологізм К. Ушинського як основа для діалогу між представниками різних поколінь в новій українській школі	106
--	-----

Кірдан О.Л.

Управління університетом у контексті осмислення творчої спадщини К. Ушинського	110
--	-----

Ковальчук І. Л.

Педагогічно-антропологічний підхід К. Ушинського до розгляду сутності природи людини	113
--	-----

Коляда Н. М.

К. Д. Ушинський про діяльність недільних шкіл	116
--	-----

Максименко В. Д.

Значущість рідної мови в педагогічних поглядах К. Д. Ушинського	120
---	-----

Ткаченко Л.І.

Духовність особистості як максима педагогічних поглядів К. Д. Ушинського	124
--	-----

Напря́м червертий

РОЛЬ К. Д. УШИНСЬКОГО У РОЗВИТКУ
МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ**Барбашова І.А.**

методичні рекомендації К. Д. Ушинського
щодо сенсорного розвитку учнів початкової школи 132

Ломака О.С., Дячук П.В.

К.Д.Ушинський про методику навчання
молодших школярів 134

Стребна О.В.

Педагогічні інтенції у творах для дітей К. Д. Ушинського 137

Сухомлинська Л. В.

Константин Ушинський
як автор і укладач казок та оповідань про тварин 141

Черпак Ю.В.

Ідеї Костянтина Ушинського про виховання
та тілесний розвиток дітей і молоді 143

Напря́м п'ятий

РОЛЬ К. Д. УШИНСЬКОГО У РОЗВИТКУ
МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ**Алексєєва С.В.**

Індивідуалізація навчання як новація сучасної освіти:
ідеї та погляди К. Д. Ушинського 148

Басараб Н.Я., Завгородня Т.К.

Проблеми підготовки народного вчителя
у поглядах К.Д. Ушинського 151

Болгар О. М.

Вплив педагогічної спадщини К. Ушинського
на формування професійного іміджу педагога 155

Бондар Ю.В.

Професійна підготовка вчителя початкової школи
в контексті ідей К. Ушинського 158

Венгловська О.А.

Ідеї К. Д. Ушинського про підготовку вчителя
в контексті розбудови нової української школи..... 161

Гальонка О.А., Ланько Н.О.

Використання педагогічної спадщини К. Д. Ушинського
в практичній діяльності освітян..... 165

Гусакова О.О.

К. Д. Ушинський і проблеми педагогічної фасилітації..... 168

Івченко Т.В.

К. Ушинський про особистісні якості
майбутнього вчителя..... 172

Кірдан С.О.

Психологічні аспекти виховання
у творчій спадщині К. Д. Ушинського..... 175

Киричок І. І.

Підготовка вчителя в контексті ідей К. Ушинського 177

Кудла М. В.

Внесок К. Д. Ушинського в розвиток управління
початковою школою в Україні..... 180

Куліш Т.І.

К. Д. Ушинський про психологічну
підготовку вчителя 184

Назаренко Т. Г.

Елементи виховної роботи на уроках географії
в контексті ідей К. Д. Ушинського 188

Наровлянський О. Д.

Ідеї К. Ушинського про упровадження
екскурсій і краєзнавства в школі та Нова українська школа 191

Наровлянська М.Д.

Упровадження ідей К. Д. Ушинського про педагогічну освіту
у сучасну систему підготовки педагогів позашкільля 194

Нечерда В. Б.

Формування успішної особистості
сучасного учня крізь призму
педагогічної спадщини К. Ушинського..... 198

Полянська А.В.

Використання педагогічних ідей К. Д. Ушинського
в сучасній шкільній освіті..... 201

Салагуб Л. І.

Сучасні педагогічні наративи:
«меседжі» сьогодення та наскрізна імплементація
ідей К. Д. Ушинського в освітній процес
(авторські освітньо-творчі роздуми) 204

Смоліна С.В.

Постать учителя-науковця в трудах К. Д. Ушинського..... 208

Слижук О. А.

Модернізація змісту літературної освіти
в 5-6 класах НУШ в контексті ідей К. Д. Ушинського 212

Філоненко О.С.

Погляди К.Д. Ушинського на організацію практики
в системі підготовки майбутнього вчителя..... 214

Шевченко С. М.

Освітні погляди К. Д. Ушинського на професійну підготовку вчителя.....	217
---	-----

Напрямок шостий**НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА
І СПАДЩИНА К.Д.УШИНЬСЬКОГО****Бужин О. В.**

Ідеї трудового виховання К. Д. Ушинського в контексті концепції Нової української школи.....	222
---	-----

Головко М. В.

Генеза моделей базової фізичної освіти в українській методиці навчання фізики.....	225
---	-----

Гузь О. П.

Порівняльний аналіз концепції Нової української школи та педагогічних ідей К. Д. Ушинського.....	228
---	-----

Іщенко І. В.

Ідеї К. Д. Ушинського в контексті реформування початкової освіти.....	232
--	-----

Ткачишин Н. В., Копчук-Кашецька М. С.

Сучасний розвиток НУШ в контексті ідей К. Ушинського.....	236
--	-----

Лук'янчук Г. Я.

Тяглість та перспективність виховних ідей К. Ушинського в освітньому процесі НУШ.....	239
--	-----

Ніколаєнко Я. М.

Створення сучасного освітнього середовища: погляд крізь призму ідей К. Д. Ушинського.....	241
--	-----

Русенюк С. Р.

Науково-художні твори К. Д. Ушинського
як засіб формування пізнавальної компетентності
молодших школярів на уроках літературного читання..... 244

для відкриття перед дітьми розмаїття світу тварин зі своїми законами й правилами співіснування.

Водночас зауважимо, що точний, детальний опис тваринного та рослинного світу відображає здебільшого тогочасний споживацький погляд на інших живих істот, що описано у главі «Користь, яку людині приносять тварини та рослини» підручника «Дитячий світ» [3, с. 207–209].

Книги К. Ушинського для дитячого читання й сьогодні мають великий духовний потенціал та виховну цінність щодо формування у дітей гуманного ставлення до світу живого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинська О. В. К. Д. Ушинський на тлі доби. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. 2013. Вип. 110. С. 6–8.
2. Хеллман Б. Сказка и быль. История русской детской литературы / пер. с англ. О. Бухиной. М. : Новое лит. обозрение, 2016. 560 с.
3. Ушинский К. Д. Детский мир и хрестоматия. Б. и., 1861. 681 с.
4. Ушинский К. Д. Родное слово для детей младшего возраста. Год второй : вторая после азбуки кн. для чтения, с картинками в тексте. Изд. 128-е. СПб., 1914. 188 с.

ІДЕЇ КОСТЯНТИНА УШИНСЬКОГО ПРО ВИХОВАННЯ ТА ТІЛЕСНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ І МОЛОДІ

Черпак Ю.В.,

*кандидат педагогічних наук
старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
Інституту післядипломної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка,
y.cherpak@kubg.edu.ua*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7511-1237>

Умови відродження демократизації суспільства, національної культури, освіти, історії становлення фізичного виховання, фізичного розвитку учнівської молоді вимагають звернення до педагогічних ідей українських просвітителів XIX століття, зокрема до педагогічної спадщини Костянтина Дмитровича Ушинського.

Костянтин Дмитрович залишив значну творчу педагогічну спадщину, яка безумовно заслуговує на вдячну пам'ять. Особистість К.Д. Ушинського вирізнялася в українській освіті серед інших педагогічних постатей. Відзначення на державному рівні 200-річчя з Дня народження Костянтина Дмитровича Ушинського в 2023 році – це підтвердження того, що він був і залишається українським педагогом.

Костянтин Ушинський (1823-1870) – реформатор шкільної освіти, педагог-новатор, один із засновників наукової педагогіки, автор багатьох підручників для початкової школи. На нашу думку особливої уваги заслуговує його фундаментальна праця в 3-х томах «Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології».

Нажаль, К.Д. Ушинському не вдалося в повному обсязі здійснити задум праці «Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології». Вона складається з двох частин: «Частина фізіологічна» і «Частина психологічна». У ній Костянтин Дмитрович обґрунтував предмет педагогіки, її закономірності та принципи, дослідив фізіологічні закони діяльності людського організму та психічні явища, ними зумовлені, з чіткою педагогічною метою: знайти резерви виховання й розширити сферу його впливу [1].

Погляди К.Д. Ушинського на загальне виховання дітей, і на фізичне зокрема, розглядалися в контексті педагогічної науки. Він поєднував виховання у взаємозв'язку з медициною, анатомією, психологією, фізіологією та гігієною людини. На думку Костянтина Дмитровича педагогічна наука має розвиватися враховуючи зарубіжний й вітчизняний досвід, засобами педагогічних практик і фізичних вправлянь. Теорія виховання Костянтина Ушинського спиралася на висунуті принципи природовідповідності, які описав і розкрив у праці «Велика дидактика» (1633-1638) чеський педагог Ян Амос Каменський.

Принцип природовідповідності Костянтин Дмитрович обґрунтував тим, що в процесі фізичного розвитку та навчання потрібно враховувати вікові особливості дітей, їх природні можливості, вміння підбирати фізичні навантаження, які відповідають природним силам дитини. І цей процес не повинен припинятися, а постійно удосконалюватись.

К.Д. Ушинський був одним із тих, хто брав найактивнішу участь у процесі формування тогочасної прогресивної суспільної

думки щодо необхідності цілеспрямованого тілесного розвитку дітей і молоді. Його теоретичні праці та методичні рекомендації стали підґрунтям розвитку вітчизняного фізичного виховання учнівської молоді.

Ідеї К.Д. Ушинського розвинули та конкретизували його послідовники – київські лікарі-просвітники початку ХХ ст. – Олександр Анохін і Валентин Крамаренко, які на українських теренах, зокрема в Києві, сприяли втіленню громадських ініціатив щодо розвитку тілесного виховання дітей і молоді.

Громадсько-освітня діяльність О. Анохіна та В. Крамаренка мала важливе значення у регіональному вимірі Наддніпрянської України. Використовуючи свої професійні знання, досвід у галузі фізичного виховання молоді обоє діячів брали активну участь не лише в популяризації фізичної культури, спорту, а й у створенні локальної системи фізичного виховання, ідейну основу якої станвили погляди К.Д. Ушинського, зокрема принципи природовідповідності. Згадані громадсько-освітні ентузіасти дієво пропагували користь фізичного розвитку як засобу збереження і зміцнення здоров'я учнівської молоді та дорослих [3;4;5]. Так, Олександр Анохін зазначав: «Фізичне виховання відрізняється від фізичного розвитку, адже, розвиваючи тіло індивіда, вдосконалюються наявні в нього фізичні якості, а виховуючи – відбувається вплив ще й на духовні». На думку лікаря-просвітника, фізичне виховання має бути «гігієнічним, практичним, національним й індивідуальним». У методичному посібнику «Вольова гімнастика Анохіна», ключове положення якого – «тільки воля, тільки енергія», зосереджено увагу на тому, що для виконання вправ не потрібно атлетичного та іншого обладнання, багато місця та часу. Принцип такої системи полягає в тому, що, виконуючи вправи, потрібно свідомо ставитись до виконання будь-яких фізичних рухів. Такий підхід допомагає в майбутньому ефективніше формувати осмислену волю, характер і цінності особистості дитини дорослих [4].

Валентин Крамаренко в 1916 році свої новаторські ідеї по зміцненню здоров'я та фізичного розвитку учнів, опираючись на принципи природовідповідності активно впроваджував у практику експериментальних шкіл міста Києва. Зокрема в Жіночій лісовій гімназії, відкритій поблизу Києва в селищі Пуца-Водиця, він керував фізичним вихованням гімназисток. За його керівни-

цтва вони цілий рік займалися фізичними вправами на свіжому повітрі, що сприяло постійному загартовуванню організму [5].

Отже, в умовах Нової української школи педагогам, а саме вчителям фізичної культури, варто не відкидати, а спиратися на перевірений історичний досвід педагогів ХІХ-початку ХХ ст., які зробили вагомий внесок у наукове обґрунтування методичних основ фізичного виховання дітей та учнівської молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. У: К. Д. Ушинський. Вибрані пед.вори : у 2 т. : Рад. шк., 1983. Т. 1 : Теоретичні проблеми педагогіки. С. 192–471
2. Черпак Ю. В. Вітчизняний громадсько-педагогічний рух за розвиток фізичного виховання дітей і молоді (остання чверть ХІХ ст. – 1917 р.): дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.01 / Київський ун-т імені Бориса Грінченка. Київ, 2018. 172 с. URL: <https://cutt.ly/8MnDpkB>
3. Анохин А. К. Сила и здоровье для всех. Критический очерк всех систем физического развития (Аттилы, Сандова, Дебоннэ, Штольца, Мюллера, Дудлея и японской), а також атлетики, боротьбы и гимнастики. Индивидуальный метод физического развития. С 5 табл., анатоич. картой и 6 чертежами в тексте. Киев :Книгоизд-во И. И. Самоненко, 1911. 81 с.
4. Анохін О. К. Вольова гімнастика. Психофізіологічні рухи / .пер. І. Снігірьова. Харьков Пролетарий, 1930. 48 с.
5. Крамаренко В.К. О физическом развитии и воспитании. Издание учреждения «Veritas Киев: Печатня и литография М.Д. Счастливецва, 1911. 54 .с